

heeft „een hartstoechtelijke neiging om zijn eigen theologie op te heffen“ (Haitjema).

En Barth is ook daarin kind van zijn tijd. Breed op de dingen ingaan kunnen wij hier in deze beknopte en niftaard populair te houden artikelen niet.

Met enkele verwijzingen mogen we wel volstaan. In de negentiende eeuw openbaarde zich van alle kanten verzet tegen den geest der vorige eeuw. Verzet tegen haar overheerschende orthodoxie. Verzet ook tegen de overheerschende filosofie van de vroegere periode.

Tegen de orthodoxie had men de griet, — om met Van Mourik Broekman te spreken in zijn „Vrijzinnig-Christ. Geloofsleven“ — dat zij geloofde, „dat God in handen genomen kan worden en in een theologisch laboratorium geanalyseerd“. De orthodoxie was te plat, te hoogmoedig, te lui, te zeker in haar rustig gangetje en haar koele, verstandelijke ontleding. Als reactie daartegen kwam een kring van theologen op, soms met een individualisme, dat heroïsch dorst zijn, die radikaal braken met de overgeleverde formen en den rustigen rede-trant der al te menselijke verzekerdheid. Zelfs het woordenboek der schare werd geheel en al gewijzigd. Het irrationeële, het numineuse, werden in korten tijd termen van de theologische markt; want ook de theologie, al heet zij koningin, heeft haar markt-gang.

Daarbij kwam ook een heele omkeer in het wijsgeerig denken. Zoor veel ware hier te bespreken. Maar een naam worde hier naar voren gebracht: dien van Barth's patroon Søren Kierkegaard. Tegen den wil tot verzoening van gelooven en weten kwam Kierkegaard in het krijt. Hij zag daarin den dood voor het gelooven. Weten, zoo oordeelt hij, is objectieve zekerheid hebben. Maar wat men weet, zoo redeneert hij voorts, kan men niet gelooven; tot het wezen van het geloof behoort immers objectief onzeker zijn. Zonder risico bestaat geen geloof. Kan ik God objectief grijpen en vatten, dan geloof ik niet; maar juist, omdat ik het niet kan, daarom geloof ik. De waarheid van het christendom moet dus vallen buiten de regelen van de logica; zij is paradoxaal. Tegenover geloof staat niet de twijfel, maar de ergernis. En zich ergeren, zich stooten aan de paradoxië van de historische werkelijkheid, die in het geloof gegrepen en aanvaard wordt, dat is niet twijfelen, maar vertwijfelen.

Dit zijn zoo enkele gedachten van Kierkegaard. Met het rationalisme rekent hij grondig af. En hij komt weer op voor het erkennen van de „ergernis“ en de „dwaasheid“ in de prediking.

Deze reactie tegen wat een vroegere eeuw geloofde en predikte is bewest geweest. Op velerlei andere wijze openbaarde zij zich. Tegen de poging om alle disharmonieën weg te strijken, durft een man als Kierkegaard weer de spanning aan van het geloof in, en de zielswerkzaamheid met, de tegenstellingen van wereld en God, werkelijkheid en ideaal, tijd en eeuwigheid, geloof en weten.

Voorzover nu Karl Barth zeer sterk onder Kierkegaards invloed staat, is zijn overbuiging naar hem, ook in het stellen van het paradox, volkomen te begrijpen.

Dat ik op Kierkegaard wees was, nog eens, natuurlijk niet om den schijn te wekken, als of men de ontwikkeling der dingen al begrepen had, als men van Kierkegaard tot Barth een lijn trok, en daarmee uit. Het proces is zeer ingewikkeld en we kunnen hier niet eens beginnen aan een schets van de historische ontwikkeling in de theologie van den nieuweren tijd, voorzover zij het paradox in de religie stelt²⁾. We haalden Kierkegaard (ook Hamann is een baanbreker) even naar voren, omdat hij, ten minste bij name, zoo overbekend is. Kierkegaard is de man, die Jezus als Paradox geteekend heeft. En Barth is geneigd het hem na te zeggen, en het thema zoo breedmogelijk uit te werken. Voor hem is ook Christus de groote paradox. Paradox is voor Barth de weg, de waarheid en het leven; want Christus is het ook en Christus is de Paradox. Zoo vaak — aldus Barth — een ziel waarachtig geloofd en met God in verbinding treedt, tot God „ja“ zegt met heel haar levenskracht, is er het wonder; Kierkegaard zou zeggen: het ongerijmd; Barth zegt: het paradox. Het inzicht, dat God de eer (de doxa) hebben moet, gaat tegen den schijn der dingen in, is dus paradox.

Meer zullen we thans niet zeggen. Hetgeen opgemerkt werd, was genoeg, om uit de namen van Kierkegaard, Barth, Haitjema te laten begrijpen, hoe het komt, dat ook in Nederland, en dan met name in onze kringen, de kwestie van het paradoxale karakter der waarheid gesteld en besproken wordt, zulks in overeenstemming met het buitenland, waarin men niet zwijgen kan over het irrationeële, de antinomieën in het kennen van God, de spanningen in de religie. Niet als religieus-filosofisch begrip, maar als term in den strijd onzer dagen komt hier de paradox in dit blad ter sprake. Wie weet, dat zelfs de Synode van Aasen is bestreden als bederf-brengend college, ook al, omdat

zij voor het paradoxaal karakter der waarheid geen oog heette te hebben, en zelfs aan de hiermee samenhangende kwesties niet eens toekwam, die begrijpt, dat we, alleen voorzover hier in Nederland onder onze menschen de vooropstelling van het paradox in de religie plotseling een acuut verschijnsel werd, het vraagstuk hier bespreking verkrijgt.

Want, mag men de profeten van de paradox gelooven, dan is onze eer als Gereformeerden, als Calvinisten, er mee gemoeid, of wij voor deze dingen oog hebben, ja dan neen. De verkondigers der paradoxale waarheid beroepen zich, om ons uit onze orthodoxistische lauheid en traagheid wakker te schudden, op de ouden, niet het minst op Calvin. Prof. Haitjema weet zich een echt vertegenwoordiger van Calvin; hij, met zijn paradox, schuilt in de tent van Calvin, meer dan Dr. Kuyper. En waarlijk hij is het niet alleen, die met het paradox bij Calvin intrek nemen wil. Ook in het buitenland doet men het.

Nog in 1925 heeft Peter Brunner, in zijn studie over Calvin³⁾ een poging gewaagd, om, nadat hij door de vraagstukken van dezen tijd aan het denken was gebracht, uit Calvin af te lezen het antwoord, dat hij op die nieuwere vragen geeft. Het is typeerend, dat ook het boek van Brunner uitloopt op een allerlaatste hoofdstuk: Het paradoxale in het geloof. Brunner meent, dat Calvin het paradox in zijn dogmatisch denken vaak ontmoet heeft en van die ontmoeting ook getuigenis afgelegd heeft. Calvin — zoo heet het bij Brunner — had zijn oogen wijd open voor de waarheid, dat geloof tegen den schijn der dingen (paradoxan) ingaat. Tegenover Servet houdt hij staande, dat het een duivelsche inbeelding is, te gelooven, dat wij het heil reeds bezitten (want op die manier ziet men het eschatologisch moment in het geloof voorbij); en tegenover die afgewezen „duivelsche inbeelding“ stelt Calvin dan de gedachte, dat de geloovige mensch den inhoud van Gods belofte niet kan aanzien voor iets wat zienlijk en aanwijsbaar is; hij moet gelooven, gelooven, tegen den schijn, die voor oogen is, in (paradoxan). Gelooven is altijd paradoxaal. Wie het geloof van dat paradoxale karakter ontdoen wil, heft het op, laat het los. Zoo leest Brunner bij Calvin.

Ja, hij gaat nog verder. Niet slechts in de aanvaarding van Gods geestelijke beloften in Christus, maar ook in de waarneming van het wereldleven en de geschiedenis, is de mensch slechts in staat, de waarheid te grijpen, als hij staat in de paradox van het geloof. In zijn preeken over het boek Job, zoo meent Brunner, heeft Calvin dit duidelijk als zijn stellige overtuiging uitgesproken. In die preeken heeft Calvin tusschen 2 figuren, die in het boek Job optreden, een scherp contrast gezien: n.l. tusschen Elifaz en Job. Elifaz is de man, die de paradoxië van het geloof opheffen wil: hij wil alles begrijpen en in een nauwsluitend, volkomen passend systeem van Godsregering besloten zien. Volgens Elifaz is Gods bestuur alleen te zien als men daarin regelmaat, heilige orde, klare wijsheid opmerkt. Maar Job komt boven Elifaz uit; hij begrijpt ten leste, dat het hier beneden de tijd van de onrust is, en dat wij daarom niet anders kunnen en mogen doen, dan „aan te merken de dingen, die men niet kan zien“; en te zijn als Mozes, die „zich vasthield, als ziende den onzienlijke“. Met andere woorden: Job houdt vast aan de paradoxië van het geloof en heeft daarin Elifaz overwonnen en zichzelf bevrijd.

En dan wordt door Brunner heel die worsteling van Calvin om door het geloof te bewaren de dingen, die nog niet gezien worden, gezien als een worsteling uit en naar het paradox. In zijn verklaring van Gal. 2:20 (ik leef, doch niet meer ik, enz.) vindt Brunner, niet zonder vreugde, ook letterlijk het woord „paradox“ door Calvin gebruikt; en hij kan niet laten, het met nadruk naar voren te brengen. Het paradox, zoo hoort Brunner Calvin dan uitspreken, het paradox schrikt van de rede en de redelijkheid terug. Zoo gezien, is de paradoxië van Calvins geloofs-begrip een bewaren van de waarheid van Hebreëen 11:1 en een uitwerking daarvan in zijn bevende woorden van eerbied en ontzag voor de geopenbaarde waarheid Gods.

Zonder nu verder hier te beoordeelen, of deze uiteenzetting juist is, en zonder te vragen, of, wat hier „paradox“ heet, hetzelfde is, als wat men tegenwoordig bij voorkeur onder dat woord verstaat, willen we toch even wijzen op deze jongste poging van Brunner, om voor de stelling van het paradox schuilplaats te vinden bij Calvin, den groote.

Men moet immers in deze opzettelijke pogingen om het paradox in de religie uit Calvin zelf te halen, een verschijnsel zien, dat voor ons van groote beteekenis is. Er is ook een andere tijd geweest; op Calvin hebben nog steeds anderen weer een heel anderen kijk. Er zijn er ook, die Calvin een „theoloog van de eenheid“ vinden, en die hem dan weer tengevolge daarvan als den „theoloog der diagonalen“⁴⁾ gaan bezien, den waren „Vermittelungstheoloog“; en die hem juist hierom boven Zwijgli plaatsen, omdat laatstgenoem-

de de man is van de paradoxië, en Calvin ze overwint; Calvin, die zijn leer theocentrisch heeft opgebouwd⁵⁾).

Men ziet het: wij, Calvinisten, hebben niet eens het onbetwiste recht van beroep op Calvin. Men ziet in ons niet zoozeer anti-calvinisten, als wel Calvin-loozen, als wij het paradox niet stellen, zoo als het door Barth en Haitjema wordt verkondigd.

En daarom wordt het een kwestie van zelf-herkenning. We moeten reeds om onze eigen plaats te kunnen bespreken en bewaren, ons afvragen, wat er aan is van dat paradoxaal karakter der waarheid. De kwestie heeft haar belang voor de filosofie en de ethiek; ook voor de rechtswetenschap heeft Prof. Dooyeweerd nog onlangs haar beteekenis laten zien. Maar zij betreft voor ons doel in dit blad wel allereerst onze plaats onder het standbeeld van den grooten theoloog Calvin.

K. S.

²⁾ Lic. Dr. J. Bolte, *Calvins Vorlesungslehre*. Ju: Calvin studien, Festschrift zum 400. Geburtstag Joh. Calvins, Leipzig, Rudolf Haupt 1909, 436 v.

UIT DE SCHRIFT.

Geene Verdoemenis.

Rom. 8:1.

Romeinen acht is een bergtop. Daar ademt een verlorene ziel in de hogere sferen der Godsgemeenschap en der liefde van Christus.

Nabij den hemel gekomen roemt Paulus in de zaligheid der verzekering van het eeuwige leven. Zijn roemtaal is een heilige conclusie.

Zoo is er dan nu geene verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest.

Hoe kon de apostel tot deze slotsom komen? Hij heeft eerst betoogd dat de rechtvaardiging van Gods volk vast ligt in de gerechtigheid van Christus.

Gerechtigd uit het geloof hebben wij vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus (5:1).

En wel blijft voor de heiligmaking het wachtwoord des christens om te strijden in den Geest tegen het vleesch, maar ook voor de heiligmaking kan het laatste woord een danktoon zijn: Ik danke God door Jezus Christus onzen Heere (7:24).

Twee dingen staan dus vast. De rechtvaardiging van Gods volk staat onwankelbaar.

En de heiligmaking veroorzaakt wel strijd, maar is toch evenzeer veilig bij Hem, die dood en zonde overwon.

Welnu, dan moet de conclusie zijn: zoo is er dan nu geene verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn.

Verdoemenis.

Het is maar één woord, doch welk een afgrond van jammer en ellende wordt er door ontsloten. Laat ons dit woord nooit onnadankend uitspreken.

Er is een gevaar, en laat ons daartegen waken, dat het ons niet meer treft of roert.

Dat we gewoon zouden worden aan het spreken over zoo ontzettende werkelijkheid als in het woord verdoemenis besloten ligt.

Want dat is toch eigenlijk de eeuwige verdoemenis.

Dat zon op groote geestelijke schade ons te staan komen.

Het is voor ons niet mogelijk om ten volle de diepte der verdoemenis te peilen.

Om een indruk van haren peilloozen jammer te geven spreekt de Schrift van haar in beelden.

De zielwroeging wordt geteekend als een kouwen der tong van smart en als het knagen van een worm die niet sterft.

Het onduurbare der pijnen wordt omschreven als het gefolterd worden door een vuur dat niet uitgebluscht wordt.

De verdoemenis, is zij niet de ongetemperde instraling van Gods toorn? De onherroepelijk geworden vervloeking Gods.

Hier op aarde heeft zelfs de meest verharde zondaar nog verlichting.

En de meest ellendige heeft onder ons nog wel zijn oogenblikken van vernieuwing.

Algemeene genade wordt hier door ieder genoten.

Maar in de eeuwige verdoemenis ontbreekt dit alles.

Ze is niet en nooit anders dan leed en smart, dan wroeging en pijn, dan donkerheid en afgrijzen, dan ellende en jammer.

Hierbij komt nu nog dat deze ontzettende jammerstaat niet maar als een toekomstige donkerheid ons wacht, maar dat wij allen van nature er op ditzelfde oogenblik reeds aan onderworpen zijn.

Door Gods algemeene goedheid voelen wij er de smarte nu nog niet van.

Maar de waarheid is toch, om met Paulus te spreken, dat Jood en Heiden te zamen onder den vloek liggen.

En zij, aan wie de bediening van de sleutelen des hemelsrijks is toevertrouwd, hebben tot taak om het allen ongelovigen en allen die zich niet met een waar hart tot God bekeeren, aan te zeggen

²⁾ Belangstellenden worden verwezen o.m. naar H. E. Weber, *Das Geistesleben der gegen wart und die Theologie*, Leipzig Deichert, 1925, vooral 3e boek, II en III 2). Vgl. ook Eiert, en Ueberweg enz.

³⁾ Vom Glauben bei Calvin, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1925 (een den naam der stad Kampen maakt hij Kompton).

⁴⁾ Vgl. Weber, a.w. inl.

dat
op
Za
wer
ontv
Ma
het
vleit
rang
Da
werd
Ma
wij
doen
V
M
J
gen
schij
geroe
Me
mees
Te
aang
La
Is
de w
Nie
Nie
En
La
de v
room
Ma
gezie
te le
voor
die
maa

Zoo
en du
Jan
rijk g
Gaa
herfst
Ma
De
het b
Ook
Toen
tegeme
Niet
hooge
Amster
Am
opmer
Doel
gaat b
De
Het
opden
Het
En
al spo
De l
De v
drevon
Wie
ming v
van A
laar

Nieu
Wel
deze h
placée
De v
naast l
ting va
En
Gelij
juist n
beenop
Een
Zijn
hem te
Hij i
Goon
Als
putter
Hij w
weggeh
Hij s
afwez
Hij h
train.
Hij i
Het z
zijn, z
Geve
de zijn